

SOLYMÁR: AZ ARANYFALU¹

(Solymár: the „Golden Village”)

VÁRADI MÓNIKA MÁRIA²

A siker csomópontjai

Solymár a Pilisi-medence szép fekvésű, a fővárossal közvetlenül határos, Pesthidegkúttal jószerivel összeépült falva, több mint hétezer lakossal. A község, szomszédaihoz, Nagykovácsrhoz, Ūrömhöz, Pilisborosjenőhöz, Pilisszentivánhoz, Pilisvörösvárhoz és Hidegkúthoz hasonlóan a 17-18. században népesült be újra, német területekről érkező telepeseekkel. A Budai Hegyvidék sváb telepesfalvainak 19-20. századi fejlődését a főváros közelsége számos vonatkozásban meghatározta, alakította. Solymár, akárcsak a térség falvai, bekapcsolódott a főváros és vidéke munkamegosztási rendszerébe, mezőgazdasági és kisebb részben ipari termékeivel (szén, kőpor, öntödei homok) jelent meg a budapesti piacon. A filoxéra pusztítása után az Amerikából importált venyigék mellé mind több gyümölcsfa csemetéjét ültették a solymári parasztemberek³; a gyümölcs váltotta ki a hajdan jól értékesíthető bort. A Buda környéki őszibaracktermő táj egyik legfontosabb településévé vált, ám nem barackjáról, hanem cseresznyéjéről híressült el Solymár. Az aszuszodó, nem kukacosodó Politur, hiába vitték mindenfelé a község faiskolájából, tán egész Közép-Európában nem termett meg sehol oly bőven, mint itt, "csak Solymár fantasztikus klímája és a meszes talaj volt jó neki".

Budapest és közvetlen vidéke között már a század első felében kialakult egy másfajta, ha úgy tetszik, "modern" kapcsolat is. Solymáron, részint az öröklési rend birtokprózó gyakorlatára, részint a főváros közelsége miatt a két világháború közötti korszakban is jelentős volt már az ipari népesség súlya. 1930-ban az 1.477 kereső 39,7%-a, a 3.625 lakos 41,3%-a élt az iparból⁴, ám a helyi ipar kezdeményei - a téglagyárak, a mészégetés, az öntödei homokszállítás - ellenére az ipari foglalkoztatottak 46,1%-a, az összes solymári kereső 23,4%-a, 346 ember a főváros valamelyik nagyüzemében tudott elhelyezkedni⁵, a kor tudományos szóhasználata szerint "ingavándorló" volt. A jelentős arányú ingavándorlást megkönnyítették a község kedvező közlekedési feltételei; a faluközponttól egy kilométerre fekvő vasútállomásról 1895 óta indulnak vonatok Budapest és Esztergom irányába, és már a húszas években is naponta többször fordultak a buszpárok Solymár és Hűvösvölgy között. A szocialista modernizáció éveiben az ingázók aránya természetesen növekedett, a fővárosi agglomeráció településeihez hasonlóan az ingázás a helyi gazdaság és társadalom tipikus, ám Solymár esetében nem egyoldalúan meghatározó folyamatává vált. Abban, hogy a fővárosi munkaerőpiac nem gyűrte maga alá Solymár gazdaságát, igen nagy szerep jutott az 1959-ben alapított Pest megyei Műanyag- Játékárú és Tömegcikkipari Vállalatnak, a PEMŰ-nek, valamint a Pest megyei Vegyi és Divatcikkipari Vállalat, a PEVDI 6. számú gyáregységének. Solymárt az agglomerációs települések egész sorától megkülönbözteti a relatíve

erős helyi ipar; az említett üzemek a hetvenes-nyolcvanas években kb. 1000 helyi lakosnak biztosítottak munkahelyet. A *PEMŰ regionális munkaerőpiaci szerepe* sem elhanyagolható, nem pusztán a szomszédos Pilisszentivánról és Pilisvörösvárról jártak át a gyár üzemébe dolgozni, hanem külön buszokkal hordták a munkásokat távolabbi, Komárom-Esztergom megyei településekről is. A kilencvenes évek fordulóján, mindenekelőtt a piacvesztés következtében, mindkét üzemnek súlyos gazdasági nehézségekkel kellett szembenéznie, amelyekkel, sikeres privatizációjának köszönhetően, a PEMŰ tudott igazán megbirkózni. A PEMŰ RT a település legjelentősebb foglalkoztatója maradt, nyugati-magyar közös vállalataival együtt ma is félezer solymárinak ad munkát. Az a tény, hogy Solymáron jelentős ipar bontakozott ki, a helyi munkaerőpiacon valamelyest ellensúlyozni tudta a főváros elszívó hatását, s így lazított a Budapesttől való egyoldalú, s az agglomeráció számos településére oly jellemző függőségen⁶. A PEMŰ más szempontból is erős hatással volt a községre. Az üzem aktív közreműködése nélkül Solymár nem érte volna el a rendszerváltás idejére azt az infrastrukturális fejlettségi szintet, amely már a nyolcvanas években kiemelte az agglomeráció és Pest megye falvai közül. S ezen túl közvetett szerepe volt számos vállalkozás kibontakozásában is: a PEMŰ-ben töltött évek jónéhány középszintű végzettséggel rendelkező, középvezetői munkakörben dolgozó solymári számára jelentettek olyan inkubációs időt, amelynek során főlhalmozott szakmai, kapcsolati tőkéjükkel sikeres vállalkozást indítottak el a kilencvenes évek első felében.

A településen meglévő ipari háttér, a fővárosi felvevőpiac közelsége, a település infrastrukturális fejlettsége egyaránt hozzájárult ahhoz, hogy Solymár az agglomerációs települések körében is kimagaslónak számító vállalkozási aktivitást mutasson⁷. A helyi gazdaság erejét és önállóságát meghatározó megyei alapítású üzemek fejlődése kevésbé függött a fővárostól, a kilencvenes évek során számban gyarapodó, tőkében és munkaerőpiaci pozícióban izmosodó vállalkozásokról ez már nem mondható el, hisz a főváros közelsége és a település ill. a térség agglomerációs jellege biztosítja azt a széles és (relatív) jómódú, fizetőképes *fogyasztói kört*, amely alapvető feltétele e vállalkozások megkapaszkodásának, gyarapodásának. Nem csupán s tán nem is elsősorban a solymári közönséget szolgálja ki az Opel, a Ford, a Mercedes *autószalonok* sora, vagy mondjuk a helyi ács kisvállalkozásból kinőtt *Fain építőanyag kereskedés*. Az elmúlt évek egyik látványosan fölfutó vállalkozása, a közel negyven embert foglalkoztató *Királyi Morzsák sütőde* sikerét ugyan részben annak köszönheti, hogy hosszú évek után - 1973-ban, amikor Pilisvörösvárott fölépült a kenyérgyár, az utolsó solymári pék is bezárta sütődéjét⁸ - ismét saját péksége és szaküzlete van a nagyközségnek, az üzletmenet szempontjából nagyobb súllyal bír az a 110 viszonteladó a fővárosban, Pest megye településein, sőt Nógrád megyében, ahol a napi négy-öt tonna kenyér, 20-25 ezer darab péksütemény és kétezer finomsütemény zöme terítésre kerül⁹. Solymáron vagy száz vállalkozó kötődik az építőiparhoz, burkolóktól kezdve ácsokon át építőipari vállalkozókig, az ő piacaik jelentős része is a községen kívül található, a főváros budai kerületeiben és az agglomerációhoz tartozó településkörben.

Solymár legutóbbi ötven évének legmarkánsabb településformáló folyamata a *fővárosi lakónépesség folyamatos kiáramlása* volt¹⁰. Talán a negyvenes évek második felének kivételével, amikor nagyobb számban érkeztek ide az ostrom alatt

lakásukat vesztett hajógyári munkások a fővárosból¹¹, meghatározónak a magasan kvalifikált értelmiségiek majd a vállalkozók, tehát jelentős gazdasági és kulturális tőkével rendelkező társadalmi csoportok megtelepedése mondható. A *kvalifikált és/vagy módos rétegek kitelepülése* az agglomeráció preferált kistérségióiba és településeire (ilyen a Budai Hegység, a Dunakanyar, újabban a Zsámbéki Medence vagy a pesti oldalon Veresegyház és szomszédai) nem Solymárra korlátozódó jelenség, ám a nagyközség abban különbözik az összes többi érintett településtől, hogy a kitelepülés szakadatlan volt az elmúlt évtizedekben, és hogy a magasan kvalifikált népesség kiemelkedő jelenlétét, sűrűségét eredményezte; a megfelelő korú népességben 17% volt 1990-ben a felsőfokú végzettséggel rendelkező nők és férfiak aránya, Solymárt egész Pest megyében Szentendre tudta csupán megelőzni¹². A gazdasági és kulturális tőke intenzív jelenléte a településen együtt jár a jövedelmi mutatók ugyancsak kimagasló értékeivel¹³. Solymár láthatóan sikeres település Magyarországon egy sikeresnek mondott régióján, a fővárosi agglomeráción belül, iskolázottsági, vállalkozási, gazdasági, jövedelmi mutatói a budai agglomerációs altérségen belül is kiemelkedő értékekkel rendelkeznek. A siker nyilvánvaló és statisztikai mutatókkal megragadható jelei a *különböző tőkefajták masszív, folyamatos jelenlétére* utalnak a településen.

A sikernek vannak olyan összetevői, amelyek a statisztikai megközelítés számára nehezen hozzáférhetők. Solymár, ez az agglomerációs település, úgy tűnik, eredményesen kerülte el a főváros közelségéből fakadó veszélyeket, nem lett alvófalú, s *meg tudta őrizni eredeti karakterét, kulturális hagyományainak javát*, úgy, hogy közben a betelepülők igényeit, értékeit is integrálni igyekezett. A legkülönbözőbb *egyesületek és alapítványok* működnek a faluban, az Apáczai Csere János Művelődési Ház minden nap nyújt valamit a betérőknek¹⁴, Solymár kulturális, sport¹⁵- és egyesületi életében több száz ember vesz aktívan részt, az egyes rendezvények ennél természetesen jóval tágabb kört érintenek. A tradíciók, értékek közötti egyensúlyra való törekvés jellemzi Solymárt, pezsgő kulturális és közösségi életének színeiben az alaptónus mégis a *törzsökös sváb társadalom* keverte ki. "Szerencse" is kellett ahhoz, hogy ez így legyen, ha ugyan szerencsének nevezhető, hogy Solymárról "csupán" a németiség felét telepítették ki 1946 szomorú, félelmekkel átszótt tavaszán. A tradíciók megőrzésében természetesen nem vesz részt mindenki, aki a sváb származási közösséghez tartozik, s nem is nézi minden solymári lakos jó szemmel a svábok (állítólagos) fölényét a falu életében, ki begyöpösödött, idejétmúlt zártságának, ki arroganciának ítéli magatartásukat. Meggyőződésem azonban, hogy Solymár sikerének alkotóeleme, a közösség értéke, hogy sikerült megőrizni a kulturális tradíciókat, valamelyest átmenteni a nemzetiégi identitás elemeit; ennek csupán egyik látható jele, hogy a hetvenes éveikben járó asszonyoknak úgy negyven százaléka nem öltözött át, az utcán, a nyilvánosság színterein ma is régi viseletüket hordják. Ami a siker látványos részét illeti, Solymár az elmúlt években afféle sváb mintafalu lett, ide szervezik német, osztrák politikusok, legutóbb a német köztársasági elnök, látogatásait, a község nevét gyakran kapja fel az országos sajtó. Jóval mélyebb és tartósabb siker, hogy értékeivel, hagyományörző tevékenységével a helyi társadalom nemzetiégi tagjai mércét, mintát kínálnak minden solymárinak, igazodni ehhez éppúgy lehet, mint elvetve, valami újat teremteni. Az az egyensúly, melyet én Solymáron érezni vélek, amely persze ingatag és korántsem örök, e folyamatos és termékeny kölcsönhatásból fakadhat.

A falu rajzolatai

Pesthidegkút felől érkezve a Kakukkhegy meredek oldalán kapaszkodó, hivalkodó családi házakat, csupa-üveg villák foltjait pillantja meg először a látogató. A községet délről övező hegyek oldalán nyugat felé, végig a Kerekhegyen, a Zsíroshegyig a házak egyre magasabbra kúsznak az erdőben, e hegyek északi lejtőjéről pazar kilátás nyílik a Pilisi Medencére és a völgyet lezáró hegyekre. A természeti környezet is vonzza azokat, akik a György- vagy Kerekhegyen szereztek maguknak építési és üdülőteltet. Csak a beépítés jellege változik, a Györgyhegyet a sűrű családi házas utcabeépítés jellemzi, itt a természetes növényzet is gyér; a Kerekhegy fokozatosan válik hétvégi telkes területből kertvárosias településrészé; itt nagy, erdei fákkal teli telkek kerültek fölparcellázásra. A dombos falu központja, noha hovatovább városias gépjárműforgalmat bonyolít, megőrizte eredeti karakterét: a Templom tér neve németül is kikerült a táblákra, községi rendelet tiltja a volt paraszt, iparos polgárházak, mint a kultúrházként működő hajdani Schäfferkocsma eredeti szerkezetének megbontását, stílusának átalakítását. Igaz, az iskola új épülete is itt épült meg, akárcsak a posztmodern jegyeket mutató üzletsor, ám a hatalmas gesztenyefák jótékonyan takarják az elűtő stílusjegyeket. A század derekára fokozatos utcamegnyitások révén kialakult faluban az elmúlt évtizedek során a régi egyszerű vagy újabb tornácós sváb parasztházak helyére, esetleg mellé, többnyire emeletes, jómódról tanúskodó családi házakat emeltek a sváb őslakosok és a betelepített alföldi, felvidéki magyarok leszármazottai. A sűrű belterületi beépítést részint a telekárak magyarazzák, részint a különösképpen a sváb családokban jellemző összetartás, közülük sokan törekedtek arra, hogy a gyerekek a nagy, nyeles telekké alakított udvarokon, ha erre nincsen mód, legalább azonos utcában építkezzenek, maradjanak a közelben. A hatvanas-hetvenes években megindult a faluközpontról való kihúzóadás folyamata is, igaz nem messzire, csak a (hajdani) gyümölcsösökbe, a falu északi részén, a központtól egy kilométerre fekvő vasútállomáshoz vezető út mentén. Ez a családi házas utca átmenet nélkül nekiszalad a lakótelepnek és a PEMŰ épületömbjének, a lakóházak és az üzem lapos kockaépületeikkel egymással harmonizálnak ugyan, a falu összes többi részétől elütnek, amolyan idegen testként húzódnak a falu északi oldalán. A parkosításnak köszönhetően azonban a mindösszesen 560 lakást számláló telep néhány épületének kopottsága az év nagy részében nemigen látható. Azután, a falu határát jelző tábla és egy-egy ipari telephely után, a Pilisszentivánra vezető út mentén a Zsíros-hegy oldaláig föl-kúszó Hutweide vegyes képlete következik: kis bodegák a kerti szerszámoknak, hétvégi nyaralók, családi házak, s üres telkek, gyümölcsös kertek.

Beszélgésekben, újságban, mint állandó motívum ismétlődik a mondat: "*azt mondják, a község fejlett, a környéken kimagasló infrastruktúrája a telekértékesítéseknek volt köszönhető*".¹⁶ A parcellázások és az infrastruktúra megépülése között nyilvánvalóan létezik összefüggés, ám nem pusztán a fenti mondat értelmében, hogy ti. a községi kasszába úgymond leginkább tengernyi pénz folyt az építési ill. üdülőtelték értékesítéséből. Nem a község volt ugyanis az egyetlen érintett tulajdonos, s úgy tűnik, ahol a terület a tulajdonában állt, a kisajátítást is a kivitelező bonyolította; ez történt a PEMŰ-lakótelep építésekor. Itt

olcsó lakáshoz jutottak a vállalat dolgozói, ám csak a lakásoknak egy része épült munkahelyi kölcsön konstrukcióban, s hamarosan a Pest megyei OTP vette át az építkezést, a lakások egy részét a HM dolgozóinak értékesítve. S az ún. PEMŰ-lakótelep mellett a nyolcvanas években a Rozmaring Mgtsz, valamint a Fővárosi 1. számú Építőipari Vállalat kezdett lakásépítésbe. Ekkorra azonban az alapinfrastruktúra kiépült a községnek e részén; a PEMŰ csak az alapközművek biztosításával vághatott bele a lakásépítésbe. Solymár községnek ez azt jelentette, hogy a földgáz, a szennyvíz-csatorna gerincvezetéke a hetvenes-nyolcvanas években megépült; az 1972-ben megalakult Solymári Vízmű Társulat egy év múlva egyszersmind Csatornamű Társulat lett. Ebben az időben elkészült a szennyvíztisztító telep is, melyet később bővíteni és korszerűsíteni kellett. Az új szennyvíztisztító üzem, valamint a csatornarendszert 1995 óta Solymár és Pilisszentiván község közösen működteti. Az elkészült gerincvezetéseket a községi központ felé bővítették tovább, s a lakótelep mellett a község összes üzemét és tanácsi intézményét bekapcsolták az alap infrastrukturális ellátásba, s a vezeték mentén fekvő ingatlanok tulajdonosainak módjuk volt rákapcsolásra.

Solymár kedvelt kirándulóhely volt századunk elején, a bűzös város elől már akkoriban is kirajzani vágytak a friss erdei levegőre a városiak, egynehány nyári villalakás is megépült a faluban. Az üdülőterületek parcellázásának már a második világháború éveiben nekirugaszkodtak a község földesurának, az 1933-ban elhunyt gróf Karácsonyi Jenőnek örökösei, ám a háború és a földreform elsodorta a parcellázási terveket és a telektulajdonosokat, az erdők az állam kezébe kerültek, s ennek megfelelően az állam, illetve a járási és megyei tanácsi szervek kezdték meg az üdülőtelkek parcellázását és építését. A községi lakosok a hetvenes években kapcsolódtak be ebbe a folyamatba, s részesedtek a község bővülésének anyagi áldásaiból, ekkor ugyanis a Hutweide, a valamikori szőlős- és gyümölcskertek parlaggá sivárult területe került már sorra. Az utolsó nagy parcellázást a Rozmaring Mgtsz hajtotta végre a nyolcvanas évek elején; a község keleti részén fekvő Györgyhegyen megnyitott Ibolya utcával; a községvezetés, azután az újonnan építkező lakók számára suttyomban lehetővé tette, hogy mindazok, akik az utca mellett levezető csatorna közelében laktak, kedvező áron ráköthessenek. Az infrastruktúra és a község külterületeinek növekvő mértékű parcellázása ugyanis abban mutatja a legszorosabb összefüggést, hogy a beköltözők az üdülőterületen is egyértelműen igényt tartanak a telkek ill. lakások összközműves ellátására. Ennek érdekében a község gyors ütemben benépesülő zártkertes és üdülőterületein a lakók kezdetől társulásokat hoztak létre, s gyakran nem kevés, több tízezer forintos terhet vállalva építettek utakat, vezették be a vizet telkeikre, kötötték rá a gázvezetésekre.

1995-ben a solymári lakások 88,6%-a volt bekapcsolva a közüzemi vízhálózatba, 25,2%-a a közcsatornahálózatba, és 94,1%-a volt vezetékes gázfogyasztó. Ugyanebben az esztendőben 2.305 távbeszélő fővonal élt a településen (ezer lakosra 318 fővonal jutott), a lakásállomány 2.490-re rúgott¹⁷, a közintézményeket és az azóta tartó folyamatos bekötéseket is figyelembe véve helytálló a polgármester által becsült 95%. Ha az 1990-es állapotot tekintjük kiindulópontnak, a vízhálózat kivételével minden területen hátra volt a közműépítés java. A fejlődés ezen a településen is az 1990 és 1994 közötti években volt a leglátványosabb, igaz, az induló állapot és a lakosság együttműködési szándéka, anyagi áldozatvállalása az

agglomerációhoz tartozó települések többségénél is kedvezőbb feltételeket teremtett e fejlődéshez. A gáz csak a Hutweide üdülőterület magasabban fekvő részein nem épült ki - Solymár domborzati viszonyai jelentősen megnehezítik és lassítják a közműépítést. A csatorna megépítésére csak másodszori nekifutásra sikerült elnyerni a harminc százaléknyi állami részt; az első ütem a tervek szerint befejeződik 1997 decemberéig, a beruházás nettó összege 268 millió Ft, a második ütem várhatóan 1999 végén, 300 milliós költséggel zárul; a kieső részek, a Hutweide és a Kerekhegy területén további 470 millió Ft forrás lenne szükséges. Az útépités területén már a tanácsi rendszerben élenjárt Solymár, 1990-ben a belterületi utak 75%-a aszfaltozott volt, a jelentős földmunkákat igénylő beruházások óta csak ott aszfaltoznak, ahol a csatorna is megépült; a lakossági hozzájárulás összege ma már 70 ezer Ft.

A beköltözők jelentős mértékű anyagi áldozatvállalása a lakókörnyezet minőségének kialakításában nyilvánvalóan tükrözi vagyonosságukat, és anyagi helyzetüktől többnyire elválaszthatatlan igényességüket is. Az infrastrukturális ellátottság, a kényelem iránti igény mintha átrendezni látszana az ingatlanpiacon megjelenő keresletet is. Jelenleg leginkább a község keleti és északi oldalán megkezdett utcaikat iránt nagy az érdeklődés, a friss hegyi levegő, a fákkal teli nagy telek inkább egy-egy fölbukkanó művészlélek igénye. Az ingatlanirodában érdeklődő ügyfelek elsősorban vállalkozók, az általuk keresett lakás "*legyen új, szép és drága*". Egy összközműves telek négyesögöle 25-30 ezer Ft körül kapható, az üdülőterületen, ahol a gáz nincs bevezetve, 12-18 ezer Ft között is elkérnek egy négyesögölért. A solymári árak 25-30%-kal magasabbak, mint a szomszédos településeken: a növekvő népességű és teljes közművekkel rendelkező Pilisszentivánon vagy a Pilisi Medence kistérségi központjában, a városá avatott Pilisvörösvárott. Aki azonban Solymárra jön tájékozódni, már nem megy tovább; a lakókörnyezet, a község szép fekvése, valamint a jó közlekedési viszonyok Solymár mellett szólnak. Az ingatlanárak a falu központjában sem alacsonyabbak, ott azonban kevés az eladó épület. Solymáron azok kínálják eladásra házukat, többnyire idősek, akik már nem tudják a fönntartás költségeit állni, ám ők is a községben szeretnének egy kisebb házba költözni; kisebb ház azonban itt nemigen akad. A fővárosiak folyamatos érdeklődése, a kedvező ingatlanpiaci viszonyok a lakótelepi lakások árait is kedvezően befolyásolják; rögtön elkel az a lakás, melyet megvételre kínálnak, még ha meglehetősen elhanyagolt állapotban van is, ötvenezer forintot fizetnek négyzetméteréért, egy felújított lakásban hetvenezer ér egy négyzetméter. A polgármester - maga is lakótelepi lakos - a lakótelepben egy emberöltő múltán robbanó időzített bombát lát, a jelenlegi helyzet azonban nem indokolja borúlátását. Egy-egy szegényebb, a közös költségeket fizetni nem tudó család ma is fölbukkan itt, a többséget, a lakótelepen élők magját mégis értelmiségiek, főmérnökök, vállalkozók alkotják, akikben "*megvan a solymári öntudat*", ami rendszeretetet, szorgalmat, igényességet jelent. A lakótelep társadalmi karakterét meghatározó értelmiségi és vállalkozó csoportok, valamint a magas ingatlanárak jelenleg sikerrel állják útját a szegregációnak, a telep slumosodásának. A község állandó szociális támogatásban részesülő szegényei, vagy 100-150 ember, főként az idős betelepültek közül való, akik még a hetvenes-nyolcvanas években építettek itt kis hétvégi házat, ügyelve arra, hogy nyugdíjas éveikre állandó lakhatásra is

alkalmas legyen. Idős kisnyugdijasok a faluban is vannak, de a sváb őslakosság körében "érezhető a család megtartó hatása, kevés az a sváb család, ahol akár egy egyedülálló öregasszony eljönne ide segélyért".

A Templom téri ingatlanirodában az elmúlt két évben a forgalom megcsappanását érzékelik; érdeklődő van ugyan elég, ám tíz esetből általában egy-két adásvétel, ha létrejön. Részint a magas és emelkedő ingatlanáraknak tudható be e tény, részint az értékesíthető telkek apadó számának. Nagyobb számban a Hutweide üdülőterületén lennének eladó üres telkek, ám az élénk piaci forgalomnak útját állja a gáz hiánya és a község településfejlesztési elképzelése. Az önkormányzat ugyanis osztja jónéhány solymári polgár aggodalmát, félelmét attól, hogy Solymár "idomtalan, se falu se város" település¹⁸ lesz, s elejét kívánja venni a nagyközség további terjeszkedésnek. A jelenlegi belterületi határon már nem kíván változtatni, az üdülőterületet nem kívánja átminősíteni. Ha ugyanis ez megtörténne, akkor a fővárosiak "iszonyú áradata" lepné el a falut, és ez hatalmas anyagi terhet jelentő feladatok elé állítaná az önkormányzatot, főként az oktatási és egészségügyi ellátás területén, biztos fedezet nélkül. Föltehetően az őslakos telektulajdonosok azok, akiknek érdekeit e korlátozás sértheti, olyannyira, hogy a polgármester szerint a következő választások egyik sarkalatos kérdése lesz a község belterületi lehatárolásának ügye.

Önkormányzati cselek - polgári erőfeszítések

1991-ben Solymáron 1.961 lakóház és 1.356 üdülőház állt¹⁹, az üdülőházakként nyilvántartott épületek egy részét azonban már akkor is állandóan lakták az ideiglenes be- vagy egyáltalán be nem jelentett lakók. Bármilyen jómódúak is Solymár lakói, s legyen bármilyen irigylésre méltó az itt élők által befizetett személyi jövedelemadó nagysága, az önkormányzati gazdálkodás szabadsága ebben a nagyközségben is korlátozott; a központi támogatás mértékének csökkenésével az intézmények működtetésének önkormányzati részesedése növekedett, ma átlagosan 40%. Alapvető települési, oktatási, kulturális és egészségügyi, emellett fejlesztési feladatainak ellátáshoz saját források után kellett néznie a képviselőtestületnek. Ennek jegyében vezette be még 1994-ben a vállalkozók iparüzési adóját, majd 1995 decemberében a helyi adórendelet módosításával a vállalkozók kommunális adóját is. A bevétel növelésének másik útjaként, s egyben a település fejlődéséről kialakított községi koncepció szellemében a testület megpróbálkozott az üdülőterületeken élőket is különféle befizetésekre ösztökélni, azon szolgáltatások - téli hóeltakarítás, személyszállítás, kátyúk rendbetétele, stb. - ellentételezéseként, melyeket az önkormányzat az itt élőknek is nyújt. Az idegenforgalmi adó 1992-es bevezetése - évi 150 Ft négyzetméterenként - nem aratott túlzott sikert és jelentős bevételeket sem eredményezett. A képviselőtestületet azonban nem lehetett szándékától eltántorítani. Megbízásából az önkormányzati hivatal szűrőpróbaszerűen megvizsgált néhány utcát, hogy felmérje, hányan laknak ott "életvitelszerűen", majd a "szükségből" (tehát a növekvő lakosságszámból) *erényt* kovácsolva, az idegenforgalmi adó eltörlésével egyidejűleg az egész község területén bevezette az építményadót. Az állandó bejelentett solymári lakosok számára azonban 90% kedvezményt nyújt, így igyekezőn a faluban élőket bejelentkezésre bírni, s ezzel az állandó lakosságszám után fizetett normatív állami támogatás és a községben maradó személyi jövedelemadó összegének növekedését elérni.

Úgy tűnik, e törekvést siker koronázza - a hasznos alapterület minden egyes négyzetmétere után 700 Ft fizetendő, ez a solymári házak nagyságát tekintve jelentős összeget jelent - a polgármester szerint az elmúlt két évben négyszáz fővel emelkedett a falu állandó lakosainak létszáma, s meggyőződése, ha minden üdülőterületi lakos bejelentkezne - ha csak hétfévenként jár is ide -, a nagyközség lélekszáma meghaladná a tízezret.

A községi képviselőtestület azonban nem csupán kér, hanem nyújtani is igyekszik valamit, komolyan véve az 1994-es választási kampány során és a beiktatásakor tett ígéretét, mely szerint működésében a nyíltság és nyitottság elve vezérli majd. Mindezzel nem valami új dolog jelent meg a solymári községvezetés gyakorlatában. A tanácsrendszer utolsó éveiben, amikor egyesületek és pártok itt is újra kivirágoztak, a tanácselnök-asszony, a felettes állami és pártszervek berzenkedése dacára, az újonnan alakult társadalmi szervezetek előtt nyitottá tette a tanácstestület, sőt, a végrehajtó bizottság munkáját, az anyagokat megküldte és véleményezési jogot biztosított számukra. 1990 és 1994 között elvileg semmi nem változott, ám az akkori polgármester és a képviselők között mindinkább kieleződő konfliktus nem kedvezett a nyílt légkör virulásának. Az 1994. decemberi választások után a testület újra felvette a kapcsolatot a község szervezeteivel, a komoly bázist nélkülöző pártokkal, az egyházakkal, egyesületekkel; megbízottaik az üléseken és a bizottsági munkában egyaránt részt vesznek (vehetnek). A nyíltság jegyében az éves költségvetések végső elfogadása előtt az elképzeléseket lakossági fórumon tárják a solymári polgárok elé, és működésének második éve óta a testület kéthetente fogadóórát tart, hogy az üléseken meg nem jelenő solymáriak ügyes-bajos dolgaikkal fölkereshessék választott képviselőiket. Más kérdés, hogy a polgárok érdeklődése meg-megcsappan, erről tanúskodnak a polgármester vagy egy-egy képviselőtárs helyi sajtóban alkalmanként megjelenő elmarasztaló szavai.

A nagyközség társadalmi szervezeteinek, katolikus és református egyházának, egyesületeinek bevonásával a képviselőtestület az *érdekegyensúly megeremítésére* törekszik döntéseinek előkészítésében, és ugyanezen egyensúlyra, no meg a növekvő számú lakossággal való hatékony kapcsolattartásra való törekvésként értékelhető a különböző településrészek egyesületeinek bevonása a képviselőtestület munkájába. Jelenleg három ilyen egyesület működik a nagyközségben - Györgyhegyen, Kerekhegyen és Hutweiden - nem előzmények nélkül, hisz mindhárom részen társultak ill. folyamatosan társulnak a lakók valamely közmű bevezetésére ill. közös feladat megoldására. Működésük intenzitása és jellege persze eltérő, s attól is függ, mekkora az érintettek köre; a négy, igaz meglehetősen hosszú utcából álló Györgyhegyen az egyesület vezetőjének és tagjainak utcabálok szervezésére is futja energiából és kedvből, a Kerekhegyen lakó közel 900 ingatlantulajdonos autóbusz-fordulót épített és az önkormányzattal közösen elérte, hogy egy vállalkozó buszjáratot üzemeltessen a területen, a Hutweide Társaságnak azonban nem sikerült elérnie, hogy mind a 650 tulajdonos befizesse az útépitéshez kért tízezer forintos hozzájárulást²⁰. Bármint is tudjanak azonban ezen egyesületek szervezettségben, kohézióban, eredményességben fölmutatni, létük önmagában eredmény, vagy mondjuk így: siker, hisz hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a különböző településrészek megfogalmazzák és a nyilvánosság előtt megjelenítsék a nagyközség más részeitől, hol különböző, hol azokéval egyező bújukat-bajukat, érdekeiket, hogy

kialakítsák és fölmutassák saját identitásukat. Áldozatvállalással, szerveződésükkel e településrészek lakói egyúttal kifejezik azt a tényt, hogy, legyenek akár friss betelepültek, akár hétvégi pihenőből fokozatosan állandó lakókká avanszált fővárosiak, akár nyugdíjasként hosszú évek után kis házakba visszatérő "régi" solymáriak, önmagukat Solymár polgárainak tekintik, és azt az igényt is, hogy az őslakos, törzsökös solymáriak őket ekként elfogadják.

A "faluban", amely a helyi szóhasználatban lényegében a sváb ófalut jelenti, nem alakult külön településrészi egyesület, s erre nincs is szükség, hisz eltérő karaktere nem csupán építészeti stílusjegyekben nyilvánul meg, hanem az itt élők összetartozásában, még nyelvhasználatban, nemzetiségben asszimilálódott egyéneinek habitusában és származástudatában is tetten érhető sajátosságokban, és abban az erőfeszítésben, hogy tradícióit megőrizze és továbbadja. A lakótelepen élők ugyancsak nem szerveződtek településrészi közösséggé; az itt élőket nem fűzi egybe a származási közösség tudata, a hetvenes években a munka- és az akkoriban kedvező lakhatási lehetőségek csábították ide a PEMŰ szakembereit, egy évtizeddel később a kellemes lakókörnyezet és az üdülőövezetnél kedvezőbb árak a fővárosba ingázó, vagy valamely helyi intézményben dolgozó értelmiséget, s a falunak ebben a részében az alapvető infrastrukturális szolgáltatásokért sem kell összefogni.

A képviselőtestület és a nagyközség különféle érdekcsoportjainak együttműködése nem föltétlenül halad egyenes, zökkenők nélküli utakon, erre a vállalkozók szolgáltatják a legkézenfekvőbb példát. Solymáron a helyi vállalkozói elit már a kilencvenes évek elején megszerveződött, a Privát Profit helyi klubjának megalakulása azonban csupán a kiválasztottak exkluzív körének jelentett inkább baráti társaságot mintsem érdekvédelmi szervezetet; a falu központjában megnyitott söröző csak klubtagok számára állt nyitva, a klubprogramok hatása sem gyűrűzött szét a helyi vállalkozói körben, nem szólva a helyi társadalom más csoportjairól. 1994-ben hat vállalkozó Solymári Választási Szövetséget alkotva indult a helyhatósági választásokon, egyikük sem solymári születésű, valamennyien az elmúlt évtizedekben vagy éppen években költöztek ide; ők azután az 1995-ben megalakuló Vállalkozók Egyesületének alapító tagjai közé tartoztak. A Szövetségből egy jelölt jutott a testületbe, a Királyi Morzsák sütőde tulajdonosa, sikeres és adakozó kedvű²¹ vállalkozó. A 14 fős testületben mindazonáltal kilenc vállalkozó ül, a legváltozatosabb foglalkozásokban; kereskedő, magántervező, vállalkozó orvos egyaránt megtalálható közöttük, négy képviselő éppen a választás évében vágott bele önálló tevékenységbe. A képviselőtestületben a vállalkozói kör alkotja a meghatározó csoportot, és ez kifejezi ugyan a vállalkozók helyi gazdaságban és társadalomban elfoglalt pozícióját, erejét, ám, szerencsére nem vezetett a testületen belül egyoldalú preferenciákhoz, a vállalkozói képviselői kör dominanciájához. A vállalkozóként tevékenykedők képviselői minőségükben kénytelenek voltak szembesülni azzal, *"hogyan az állam, gondjainak megoldása érdekében "lepasszolja" a finanszírozási hiányok pótlását a községekre"*, és *"tudomásul kell vennünk, hogy egyre inkább a saját lábunkon kell megállni"*, s így ők is elkerülhetetlennek látták s megszavazták a helyi adók kivetését.

Sajátos módon ahhoz, hogy a helyi vállalkozói elit kilépjen az exkluzív elzárkózásból a nyilvánosság terepére és autonóm erővé szerveződjön, szükség volt az őket sújtó adók bevezetésére. Az iparüzési adó bevezetése sokáig,

1994. január 1-től 1995 szeptemberéig visszhangtalan maradt. Ekkor neszelt föl a '95 tavaszán 11 fővel megalakult Solymári Vállalkozók Egyesülete, s írt levelet a képviselőtestületnek. Sokallta ugyanis a nettó árbevétel után befizetendő 8 ezreléket, mondván, hogy ez *"néhány esetben majdnem akkora összeg, mint az éves nyereség"*, továbbá, hogy a testület nem konzultált velük, noha a választási kampány során egészen mást ígért, s hogy *"a helyi vállalkozók mindig is kiveszik a részüket a közösségi célok anyagi megteremtéséből, esetenként, folytatólagosan, vagy alapítványok részeseiként"*. A vállalkozók kérték, hogy a testület nevesítse az általuk befizetett adó *"hovaforrásának célját"*, hogy tehát a Vállalkozók Egyesülete úgymond társadalmi ellenőrzést gyakorolhasson a vállalkozók által befizetett adó újraelosztása fölött. Az utóbbi kívánalmat a polgármester és a testület megalapozatlannak és veszélyesnek tartotta, mert ez a fajta ellenőrzés korlátozná a testület gazdálkodási önállóságát. Ugyanakkor, bár a polgármester némiképp feddő hangon szólt a vállalkozók eddig tanúsított passzivitásáról, hamarosan összeültek a testület és a vállalkozók képviselői, hogy afféle csúcstalálkozó keretén belül egyeztessék érdekeiket. A tárgyalások eredményeként megszületett az önkormányzat és a Vállalkozók Egyesülete közötti együttműködési megállapodás. Az Egyesület delegált tagjai révén aktív szerepet vállalhat az önkormányzati üléseken, valamint a pénzügyi és műszaki bizottságban, a községi beruházások pályázati kiírásait megkapja, a kontárok és a fekete munka elleni küzdelem frontján közösen kép fel az önkormányzattal. A még ma is meglehetősen szűkkörű, a helyi vállalkozói és menedzser elitet tömörítő társaság legfontosabb eredményének azt tartja, hogy az 1995-ös helyi adórendelet bevezetése óta a testület nem emelte a vállalkozókat sújtó terhek mértékét. Ez a rendelet differenciál a tevékenység jellege szerint, termelő tevékenységet folytatók nettó árbevételük 7, kereskedők 9 ezrelékét kötelesek a községi kasszába befizetni, és meglehetősen nagyvonalúan vonja meg az adókedvezményben részesíthetők körét; munkahelyteremtő, ipari tanulókat foglalkoztató vállalkozó éppúgy kedvezményezett, mint az, aki az önkormányzat által is támogatott alapítványokat szponzorálja, stb. Az önkormányzat mindeközben nem volt rest, hogy az adóhatóság bevonásával kiderítse, hány vállalkozó is dolgozik a településen; 1995 nyarán mindössze 682 bejelentett vállalkozás működött Solymáron, melyek közül 419 nyújtott be adóbevallást, egy év múltán a testület örömmel vette tudomásul az APEH közlését, miszerint a községben 1100 vállalkozó tevékenykedik. A folyamatos hivatali ellenőrzésnek köszönhetően a vállalkozások által befizetett iparüzési és kommunális adó összege évről évre emelkedik; míg 1995-ben 22 millió forint folyt be a községi kasszába, addig 1997-ben már 60-65 millióval számol a polgármester, az 1996-os nagyközségi költségvetés bevételi tételei között a helyi adók tíz százalékot tettek ki²².

Az egyelőre huszonekét tagot számláló Vállalkozók Egyesülete 1997 őszén látta elérkezettnek az időt arra, hogy kilépjen a község nyilvánossága elé; az együttműködési megállapodás, a testületi és bizottsági munkában való aktív részvétel révén stabilizálódott pozíciója a helyi közéletben, e pozíciót és a vállalkozói kör öntudatát, önbecsülését erősíti a különböző egyesületek, solymári rendezvények anyagi támogatása²³. 1997. szeptemberétől rendszeresen megjelennek majd a Solymári Hírmondó hasábjain, októberben tagtaborzó Nyílt Napot tartanak, és megkezdték az előkészületeket a következő évi választásra, mindenképpen

kívánnak egy jelöltet bejuttatni a képviselőtestületbe. A Vállalkozók Egyesületének önálló érdekcsoportként való föllépése jelzi, hogy a kapitalista viszonyok térhódítása úgy ment végbe a helyi gazdaságban, hogy a gazdasági elit, miközben elfoglalta pozícióit a helyi hatalmi szerkezetben, egyúttal a közélet differenciálódásához, a gazdaság és politika szféráinak (legalább formális) szétválásához is hozzájárult. Egyesületek, községi ünnepek és rendezvények szponzoraként a vállalkozói réteg sikerrel igyekszik presztízsét, szimbolikus tőkéjét növelni, amelyet azután politikai és anyagi tőkévé alakíthat át.

PEMŰ: sikertörténet?

A solymári ipar lényegében a falu határán túl nem lépő szolgáltató kisipart jelentette, *"leginkább egymásnak dolgoztak"*; bizonyára nem tekinthető véletlennek, hogy 1951 nyarán, amikor a megszorító intézkedések végképp ellehetetlenítették a kisiparosok működését, a kisipari szövetkezet tizenhét alapító tagja közül tizenegy volt a suszterek ill. cipőfelsőrészkesztők, hat a férfi és női szabók száma, csupán egy lakatos csatlakozott hozzájuk. A solymári KTSZ, melynek taglétszáma és tevékenységi köre fokozatosan bővült, 1955-ben közgyűlési döntés nyomán kettévált; a Vegyes Ktsz többszöri átalakuláson átesve, kiválások során keresztül, ám a kilencvenes évekig folyamatosan tevékenykedett, a Solymári Műanyag-Játékáru és Tömegcikkipari Ktsz, amely a faluközpontban és a babagyártáshoz fölhasznált gyúlékony cellulóz miatt a falun kívüli telepen - a majdani PEMŰ telephelyén - működött, értékesítési nehézségek, veszteséges gazdálkodás miatt négy év múlva fölszámolásra került²⁴. Az 1959-ben megalapított PEMŰ ugyan nem tekinthető a ktsz jogutódjának, a megyei Tanács új vállalata mégis a kisszövetkezeti vagyonnal és annak régi dolgozóival, 195 emberrel kezdte meg működését. Ez a körülmény, a *"ktsz-es múlt"* s az, hogy a PEMŰ megyei tanácsi alapítású cég volt, amely fölött a minisztérium csak szakmai felügyelettel rendelkezett, a vállalat magára utaltságát eredményezte; ebben az üzemben nagyon sok mindent, épületet, gépet s később szociális létesítményeket, az óvodát, rendelőintézetet az itt dolgozóknak kellett, többnyire társadalmi munkában létrehozniuk. A vállalat törzstagjai valóban úgy érezhették, maguk teremtették meg a gyárat; *"az idősebbek gyakran emlegetik a bizonyos peműs szívet, volt valami plusz, ami az embereket a pénzen fölül motiválta"*, mondja az 1993-ban privatizált PEMŰ RT elnöke-vezérigazgatója, aki lényegében 1960 óta dolgozik a vállalatnál, hisz vegyészeti főiskolai és egyetemi tanulmányait a PEMŰ társadalmi ösztöndíjasaként végezte el. A PEMŰ mindig is támogatta dolgozói szakmai továbbfejlődését, képzett szakembereket csábított Solymárra; a cég jelenlegi menedzsmentje húsz-harminc éve dolgozik együtt. *"Büszkeséggel vagy anélkül egyértelműen meg lehet állapítani, hogy Solymáron szorgalmas emberek élnek, és ezt nem feltétlenül kapcsolnám össze a svábsággal, itt mindig jó kollektíva volt, hisz az emberek ismerték egymást"*, vélekedik a vezérigazgató. Annyi bizonyos, hogy a PEMŰ Solymár életében játszott meghatározó szerepének egyik fontos mozzanata, hogy maga is hozzájárult a kitelepítés után megfogyatkozott lélekszámú svábság és a betelepített, betelepült emberek közötti merev bizalmatlanság feloldásához.

A PEMŰ mondhatni eminens vállalatnak számított, s bizonyos értelemben számít ma is. A magára utaltság nagyobb mozgásteret is jelentett; a tervgazdaság időszakában ipari műanyagtermékek gyártására specializálódott vállalat alapanyag- és gépiporra szorult, kezdettől nagy volt az igény a nyugati cégekkel való rendszeres kapcsolattartásra. Abban, hogy a legmeghatározóbb üzleti partnereket Nyugat-Németországban találták meg, nem elhanyagolható szerep jutott a PEMŰ sváb származású, németül vagy éppen a dialektust jól beszélő szakembereinek, "a PEMŰ termelésének egynegyedét exportálja, és a nyugati partnerek jó néven veszik, hogy nincs kommunikációs gond, a gépleírásokat, rajzokat sem kell lefordítani a szakmunkásoknak, mert azok is tudnak beszélni". A korán kibontakozott nyugati kapcsolatoknak köszönhetően játszott a PEMŰ úttörő szerepet a közös vállalatok alakításában; 1984-ben itt hívták életre az első termelő típusú vegyesvállalatot az országban, a KEMIPURT, német közreműködőkkel. A nyolcvanas évek folyamán sorra alakuló vegyes tulajdonban lévő vállalkozások a kilencvenes évek által kikényszerített változ(tat)ások idején jelentős mértékben hozzájárultak a cég talponmaradásához, részint, mert a munkaerő racionalizálása során át tudták venni az emberek egy részét, részint, mert stabil piaci kapcsolatokkal rendelkező, kapitalista üzemeikként működtek, melyekre nem nehezedett sem az adósság, sem a privatizáció terhe.

A solymári központú PEMŰ az évtizedek folyamán hatalmas, a hetvenes-nyolcvanas években 2700 embert foglalkoztató üzemmé nőtte ki magát; a megyei vezetés ugyanis rendre hozzácsapta termelési, likviditási nehézségekkel küszködő vállalatait. Jelentős telephelyek alakultak ki elsősorban Zsámbékon és Cegléden²⁵, ahol a központnak meglehetősen sok pénzt és munkát kellett investálnia az eredményes működés érdekében. A zsámbéki üzem kivételével, ahol a privatizáció során a PEMŰ-nek el kellett adnia vagyონrészét a korábban alapított vegyes vállalat nyugati tulajdonosának, a PEMŰ ma is egyben áll, csak éppen, sokadzsori átszervezés és a privatizáció után. A PEMŰ RT ma kvázi-holdinként működik, az öt telephely divízióvá szerveződött - önállóan gazdálkodnak, de jogi értelemben véve nem önálló gazdasági személyiségek -, mellettük tevékenykedik a 11 vegyes tulajdonú Kft (Solymáron három), amelyekben a PEMŰ részesedése 10 és 70% között mozog, valamint a teljesen a részvénytársaság tulajdonában lévő export-import leányvállalat.

A rendszerváltás időszaka mindenekelőtt átmeneti piacvesztést jelentett a vállalatnak, a cipőipar válsága visszavetette a cipő-alkatrészek gyártását, a zsámbéki üzem elvesztése egyúttal a műanyag csövek piacának elvesztését is jelentette. Néhány év alatt azonban sikerült a piaci kapcsolatokat átrendezni, a kiesett termékeket újabbakkal kompenzálni, a PEMŰ-nek ma az autógyárak, pl. a Suzuki fontos megrendelői, és a piaci egyensúly helyreállításának köszönhetően az árbevétel visszaesése után az idén már számolnak a nyolcvanas évek végi árbevételi szint elérésével. Nehezítette a vállalat helyzetét az a tény, hogy 1987 és 1990 között kétmilliárdos világbanki hitellel jelentős géppark-modernizálást hajtottak végre a PEMŰ-ben, melynek hosszú távú jótékony hatására egyelőre árnyékot vet a hitel törlesztésének feladata. Mindeközben, 1993-ban kiírták a PEMŰ privatizációs pályázatát, amelyen nyolcan indultak, s melyet a PEMŰ (akkor) Kft és az MRP közös pályázata nyert el. Ma a PEMŰ vagyonának 65%-a van az MRP, a dolgozók

kezében, 6%-on osztoznak az érintett önkormányzatok, 29% az RT tulajdona. A tulajdonból való részesedés mértékének meghatározásakor elsősorban a nettó kereseteket veszik figyelembe, de a PEMŰ-ben eltöltött évek száma módosíthatja azt, s egy elkülönített részt arra tartanak fenn, hogy a beinduljon a belső részvényforgalom. Egyelőre senki nem vásárolt részvényeket. Abban, hogy a gyár menedzsmentje az MRP-konstrukcióban pályázott a privatizációra, az üzem első emberének meggyőződése nagy súllyal nyomott a latban.

Az elnök-vezérigazgató solymári sváb kocsmáros-családban született, az apát kuláknak minősítették, minden tulajdonukat elveszítették. *"A munka mindenk fölött áll, mindent megelőz"* és *"a kicsi, apró dolgoknak is örülni kell"*; ezt hozta hazulról tanításként, és a tanulmányai során kulák-gyerekként szerzett tapasztalatot, *"tudtuk, hogy a jók között is legjobbnak kell lenni"*. 1990-ben a vállalati tanács kérte föl arra, hogy adja be pályázatát a vezérigazgatói posztra, melyet tizenegy induló közül nyolcvan százalékos meghaladó szavazati aránnyal nyert el. Az amerikai vállalati példa tanulmányozása mellett ez a magas támogatottság is arra indította, hogy a munkavállalói részvényprogram mellett tegye le a voksát; *"erkölcsi kötelességemnek tartottam, hogy a gyár azoké legyen, akik itt dolgoznak, hogy ebben a kérdésben nem lehetek önző, hisz a privatizáció során minden lehetőség megvolt arra, hogy a menedzsment visszaéljen a helyzetével, és bíztam abban is, hisz nagyon sok kollégával együtt nőttek fel, hogy a tulajdonlásból fakadó kötelezettségeket is átveszik majd."* A privatizáció sikereként értékeli azt a tényt, hogy a PEMŰ magyar cég maradt, az is akar maradni, és azt, hogy minden szakértő hangsúlyozza, a PEMŰ azon kevés MRP-s cégek közé tartozik, ahol a menedzsment korrektül viselkedik, nem saját tulajdoni részének növelésére törekszik. Ám minden dicséret csak addig érvényes, amíg a vállalat eredményesen működik. S ha itt összehasonlításokat kell tenni, akkor bizony a közös vállalatoknál a betegállományban eltöltött napok aránya 4, a PEMŰ-ben viszont 10%, holott *"a saját tulajdonából"* megy el²⁶, a vegyes vállalkozásokban jobban félnek az emberek, hogy elveszítik munkájukat. Igaz, jobban is keresnek, de a PEMŰ dolgozói még vagy egyhavi fizetést megkapnak a megmaradt szociális, jóléti ellátáson (egészségügy, üdülés, sport stb.) keresztül. Be kell hát látni, hogy ez a konstrukció *"nem igazán kapitalista, nem igazán piacszerű - de vállalni kellett"*.

A tulajdonlásból fakadó jogok s főként kötelességek tudatosítása azért is nehézségekbe ütközik, mert 2002-ig a gyár tulajdonosai évente százmilliót költenek arra, hogy a gyárat megvegyék az államtól. Az MRP szervezet a megkapott E-hitelt törleszti még öt évig, s addig évente a törlesztés függvényében kerül a már fölszabadult rész fölosztásra a tulajdonosok között, ez a tulajdon így még csak elvi tulajdon. Ám addig is, amíg a tulajdon valódi tulajdon lesz, a menedzsment, *"és ebben is úttörők vagyunk"*, a Magyar Részvétel Alapítvány közreműködésével és az amerikai fejlesztési intézet támogatásával megindította a MÁS (az MRP Átalakítása a Sikerért) programot, amelynek középpontjában a tulajdonosok képzése áll, a folyamatos kommunikáció, annak tudatosítása, hogy mit jelent a tulajdon, hogy a tulajdonos alapvető érdeke mindenekelőtt az, hogy a vállalat sikeres legyen, mert siker, gazdasági eredményesség nélkül a tulajdon is értelmét és értékét veszti.

Kétségtelen, hogy számos bizonytalanság és probléma merült fel az MRP konstrukcióval összefüggésben, s nem csupán rövid távon, amikor a hiteltörlesztés és a tulajdon kiváltása kimerítik a vállalat kapacitásait, s a tulajdonos dolgozók a közös sikerre való ösztönzést vagy épp annak hiányát a béreken keresztül érzik csak. A program sikerét a piacgazdasági környezet is veszélyezteti, és nem tudni, az esetleges cserék a gyár vezetésében milyen mértékben hangolják majd át a jövőben a menedzsment tulajdonhoz való viszonyát. Mindezek bizonytalansági tényezők, amelyek odabiggyesztik a kérdőjelet a sikertörténet végére. Ennek ellenére siker az üzem fennmaradása, az a tény, hogy drámai mértékű, szervezett leépítésre egyedül Zsámbékon kényszerült a menedzsment, és siker a dolgozók tulajdonhoz juttatása; 240 solymári dolgozó egyben MRP-tag is. Siker végül az is, hogy a község életével oly sok szálon összefonódott legnagyobb solymári vállalat átalakítása úgy zajlott le, hogy nem rendítette meg a helyi gazdaság és társadalom alapjait, a feladat, amelyen a menedzsmentnek úrrá kellett lennie, egy üzem problémája maradt, nem lett egy egész település válsága.

"A hagyományok nélkül elszürkülünk"

A helyi gazdaság differenciáltsága és ereje, úgy vélem, Solymár sikerének egyik forrása. A gazdaság szférájában eltűnnek azok a különbözőségeket, amelyek határait az azonos származás, közös tradíció, egyező identitás jelöli ki. A község életének más szféráiban, mindenekelőtt a hagyományos és önszerveződő közösségek, a kultúra, az oktatás területén jelentőségük azonban megnő. Már említettem, hogy Solymár kulturális közösségi életét jelentős mértékben a német kisebbség formálta s formálja ma is. A kulturális hagyomány ebben a faluban lényegében a kisebbségi pozícióban lévő svábok kultúrájának ápolását jelenti, lényegében, de nem kizárólagosan. Solymár közösségi élete elválaszthatatlan attól a gazdag zenei kultúrától, amelynek forrásvidékét a híres solymári sramli-zenekarok és az eleven dalkultúra tájékán kell keresnünk, ám amelynek újjáélesztése a valamilyen úton-módon Solymárra került megszállott zenepedagógusok teljesítménye volt. Egyáltalán, *"Solymárnak nagy szerencséje volt"*, mert olyan embereket vetett ide a történelem szeszélye, illetve olyan emberek választották Solymárt otthonuknak, akik hozzájárultak ahhoz, hogy a kitelepítés után a megfélemlített, sok tekintetben megnémult közösség ismét fölfedezze, és vállalni merje saját értékeit.

1946 tavaszáig Solymár nemzetiségében és vallásában homogén község volt. Ennek nem mond ellent az a tény, hogy a faluban élő német nemzetiségi lakosok körében igen erős volt a magyar nemzettel szembeni lojalitás és az asszimilációs igény, melynek számos jelét is adták. A múlt század végén a német tannyelvű egyházi elemi iskola megszüntetése és magyar községi elemi iskola létrehozása mellett döntött az előljáróság, a harmincas években a falu vezetése és a szülők együttes fellépésének köszönhetően sikerült visszaállítani a magyar tannyelvű, a németet kevés óraszámokban tanító, ún. C-iskolatípust a községben, mert úgy látták, gyermekeik jövőjét veszélyeztetné a tiszta német tannyelvű oktatásra való áttérés²⁷. A harmincas években, ha csak 23 taggal is, működött Solymáron a Jakob Bleyer-féle Német Népművelődési Egyesület, az asszimilálódnak gátat vetni akaró, a magyárméret törekvésekkel nem szimpatizáló, mérsékelt szervezet helyi csoportja²⁸.

E tömörülés eszmei hatása nyilvánvalóan szélesebb körben érezte hatását, hisz vezetője Hufnagel Ferenc volt, aki 1917-től 1946-ig a község plébánosaként működött, ám az 1938-ban megalakult, német támogatást élvező radikális Volksbundnak ebben a faluban nem sikerült gyökeret vernie, 1944 végén a szervezetnek csak 160 tagja volt. Tény, hogy a harmincas évek honi újságjaiban Solymár neve, hol az oktatásügyben megjelent változtatási törekvések, hol a községben fölbukkanó német agitátorok elleni tiltakozással összefüggésben, fölbukkant, a magyar sajtó öröme, a német kisebbség sajtójának megbotránkozására.

1941-ben a községben 4.096 lélek élt, közülük 3.397 magyar, 695 német nemzetiségűnek, 1.636 magyar, 2.446 német anyanyelvűnek vallotta magát. *"Ebben a községben, úgy látszik, jelentékeny számú magyar érzésű sváb él"*, írta 1941-ben a Statisztikai Hivatal elnöke egy a Teleki Pál számára készített bizalmas jelentésben²⁹, és igaza volt akkor, amikor úgy látta, hogy azokon a településeken, ahol sem magyar, sem német propaganda nem befolyásolta az embereket, az "anyanyelve" kérdésre adott válaszukban a valós nyelvhasználati viszonyokról adtak számot, míg "nemzetiségiként" inkább a magyar állam és haza iránti lojalitásukat fejezték ki. Úgy tűnik azonban, hogy a helyzet ennél is kuszább volt; visszaemlékezésekből kitűnik, hogy az 1941-es népszámlálás nemzetiségi, nyelvhasználati kérdéseire adott válaszokat számos tényező befolyásolta, mint mondjuk egy-egy tanult, köztisztviselőként dolgozó rokon³⁰ sűgása, jóval inkább azonban a számlálóbiztos beállítottsága, elkötelezettsége. A kérdező nem föltétlenül vette figyelembe a tényleges viszonyokat, s még mielőtt a kérdezett megszólalt volna, beírta az általa helyesnek vagy a kérdezett szempontjából hasznosnak ítélt választ. Ennek eredménye volt öt esztendővel később, hogy a kitelepítés során egész utcák kiürültek, máshonnan viszont egyetlen embert sem vittek el.

1946. április 18-án és 23-án összesen 1.960 embert telepítettek ki Solymárról. Voltak, akik, ha kellett háromszor is nekiindultak, hogy hazatérjenek, ők azután a faluban rejtőzködve félték a jövőt. Lassan megjöttek az első levelek *"kintről haza"*, az itthon maradtak levelei azonban eleinte nem érkeztek meg a címzettekhez, az ötvenes évek végén azután megindultak a kölcsönös látogatások. Itthon a további kitelepítésektől való félelem sok családot névmagyarosításra készítetett, a falura *"halotti némaság"* telepedett, *"amikor 1941-ben idekerültünk Solymárra, már az állomástól lehetett hallani, ahogy a Templom téri kocsmában énekelnek a férfiak"*, emlékezik az énektanárnő, a kitelepítéssel megszűnt a férfikórus is, csak az egyik zenekar szerveződött újjá, ott két nem sváb ember is játszott már. Marosvásárhelyről három évi burgenlandi tartózkodás után vetődött Solymárra egyikük, hozta magával harmonikáját is. Udvarolgatott a sváb vendéglős lányának, de hiába, hisz jöttmentnek számított, *"aztán, hogy a zenekarban játszottam, megismertek és megszerettek."* Ennek ellenére kisebbfajta botrány kerekedett abból, hogy nővérét éppen egy sváb család orvos fia vette feleségül. A kitelepítettek helyére érkezett mezőkövesdi summáscsaládokkal, felvidéki magyarokkal jó egy évtizedig fagyos és mereven elutasító volt a viszony, a lassan olvadó légkörben nem pusztán vegyes házasságokra került sor, az idő is *"helyezőkent"* az első tanácsválasztásoknál, ekkor a tanácstagok fele sváb lett, a kiegyensúlyozott arányok végig megmaradtak. *"Solymárnak szerencséje volt, itt a községi meg a pártvezetés józan volt, nem voltak elvadult kommunisták"*, vélekedik a község volt, sváb

családból származó vb-titkára, aki több mint harminc évig, lényegében a rendszerváltásig töltötte be fontos tiszttét, miközben tanácselnökök, párttitkárok jöttek-mentek. Fokozatosan, a Hazafias Népfront védőszárnyai alatt föltámadtak a közösségek, a Solymári Férfikórust 1968-ban a vb-titkár, egy sváb származású Kossuth-díjas öntőmunkás, és a HNF titkára, a Felvidékről harmincas években áttelepült katolikus újságszerkesztő iniciálták, az 1970-ben megalakult Helytörténeti Társaságban mellettük Solymáron élő régész, történész tanár is megjelent. A Társaság tudós tagjainak sokat köszönhet a falu: régészeti leleteket, tanulmányokat, a solymári várhegy feltárását, az 1972-ben megnyitott Helytörténeti Múzeumot. Az a tudás, ismeretanyag, melyeket ők fölhalmoztak és közkinccsé tettek, hozzájárult ahhoz, hogy török uralom alatt elpusztásodott és sváb telepeseikkel újra benépesített falu 1966-ban 700 éves múltját saját múltjaként ünnepelje. Megszületett Solymár címere is, melyen a solymári történelem különböző rétegeire utaló jelek kerültek egymás mellé; háttérben a középkori vár, előtérben a magas dombon a királyi solymász, karján a nemes madárral, jobboldalt a sváb telepésekre utaló szőlővessző. (A kilencvenes évtized elején, a községi jelképek rögzítésének idején egy grafikusművész új, a heraldikai elvárásoknak megfelelőbb címert tervezett, ám a solymáriak hevesen ragaszkodtak a megszokott régihez.)

"Az énektanárnő nélkül Solymáron nem virulna ilyen gazdagon a zenei élet". A nyugat-dunántúli polgári származású asszony férjével, egy volt katonatiszttel 1941-ben érkezett Solymárra. Az ötvenes és hatvanas években, egészen a községi zeneiskolai tagozat megalakulásáig, egy kolléganőjével együtt magán zeneiskolát tartott fenn, az általános iskolában megkezdte a kórusmunkát, zenét szerető generációk sorát nevelte föl a faluban. A törekeny, mélyen vallásos asszonyt az őslakosok bizalmukba és szeretetükbe fogadták, mikor férje az ötvenes években börtönbe került, a templomi perselyben megcímzett borítékban pénzt, tanítványok szüleitől és névtelen segítőtől ételmet, ruhát kapott. Akkor is járt a solymári templomba, amikor kollégái, az erősen baloldali elkötelezettségű igazgatónőtől félve, Máriaremetére mentek vasárnaponként, és az általa vezetett felnőtt kórusoktól nem várták el, hogy mozgalmi dalokat énekeljenek, a Férfikar legfeljebb a Marseillaise-t adta elő Kodály földolgozásában. 1971-ben a művelődési ház zeneakadémiát végzett akkori igazgatónője hívta föl figyelmét egy idősebb asszonyokból álló társaságra, akik, valamelyikük névnapját ünnepelve, a cukrászdában énekelgettek. Ezek az asszonyok gyermekkoruk óta ismerték egymást, a téészenben, temetéseken együtt énekeltek, rengeteg régi dalt ismertek. Az énektanárnő ezekkel a kottát nem ismerő asszonyokkal szervezte meg a híres Solymári Hagyományörző Asszonykórust, nem ment könnyen, mert az asszonyok a rádióban hallott német dalfeldolgozásokat tartották *"szép énekeknek"*, azokért rajongtak, s visszalépésnek tartották saját népdalaik éneklését. Ezek a népdalok azután, 27 évi közös munka és gyűjtés után megjelentek 1995-ben. Solymár jelenleg működő négy felnőtt kórusa közül, jellegéből fakadóan, csak az Asszonykórus áll kizárólag sváb származásúakból, minden más énekkarban vegyes összetételű a tagság, és döntően klasszikus a repertoár. Különösen a legrégebben alakult Férfikar tagjává válni jelentett egyben utat a betelepültek számára az őslakosok közösségéhez, ez az a társaság, amely kialakította saját társas szokásait, hagyományait, rendszeresen megvendégelik Pünkösdi hétfő délutánján Solymár zeneszerető lakosait.

Solymár iskolájában a nyolcvanas években volt már emelt óraszámú nemzetiségi oktatás, 1991-ben vágta bele a kéttannyelvű képzésbe, az óvodai nevelésben is helyet kapott a német nyelv. Solymáron lényegében minden gyerek kiskorától tanulja a német nyelvet, legyenek ősei svábok vagy "stockmagyarok", a kéttannyelvű oktatás keretén belül kötelező néptánc-foglalkozásokon pedig főként sváb táncokat tanulnak meg a gyermekek. A nemzetiségi hagyományok megjelenése a helyi oktatási struktúrában mindenekelőtt azt jelenti a betelepült többség számára, hogy a gyermekek magas színvonalú nyelvi képzésben részesülnek, ugyanakkor az óvodán, iskolán keresztül közelebb kerülnek egymáshoz "öslakosok" és betelepültek; azokon a községi rendezvényeken, ahol a gyerekek föllépnek, márpedig majd mindig föllépnek, a szülők, nagyszülők is megjelennek. A sváb tradíciókkal való érintkezés az iskolában, az ifjúsági tánc csoportban a befogadás és a beilleszkedés érzését ébresztheti föl az érintettekben; "öt éve költözött ide az egyik barátom, az ő fia táncol, és rém büszke rá, hogy solymári barátai vannak". Az ifjúsági tánc csoportot és az iskolai táncoktatást egy már nyugdíjas korban lévő pedagógusnő irányítja, aki ugyancsak a negyvenes években került a községbe, itt egy helybéli kereskedő család tisztviselő fia vette feleségül. A rendkívül energikus asszony vezeti a solymári nyugdíjas klubot is, ahol egyensúlyoznia kell, hisz néha fölfortyannak a felvidékiek, ha társaik svábozni kezdenek, "de az öregek között a helyiek vannak többségben, a svábok bírják még hangerővel". Ők alkotják a katolikus képviselőtestület kétharmadát is, ami persze nem jelenti azt, hogy a német misézés magától értetődő volt vagy lenne a községben. A Heimatverein-Falukör első dolga volt 1991-ben egy német imakönyv kiadása, a vasárnapi tízes misén a hívek németül énekelték a dalokat, németül prédikálni azonban nem volt hajlandó a község akkori plébánosa, erre, havi egy alkalommal, és egyelőre próbaképpen 1997 őszétől vállalkozik a katolikus hívek új, fiatal pásztorja.

"Ebben a községben a hagyományok fontosak, azért is akarják megtartani őket, mert a hagyomány megtartó erő", vélekedik a református egyház presbitere, aki visszaemlékezve hajdani zenész éveire, állítja, "mikor játszottunk, zsúfolva volt minden, a zene által is közel lehet kerülni az emberekhez." Sikeres koncertek rendezésével a református egyház is zökkenők nélkül kapcsolódott a helyi tradíciók zenei áramához, és a nyolcvanas években idekerült lelkészcsaládnak köszönhetően, a solymári közösségi élet egyenrangú és megbecsült tagja lett. "Az maga volt a csoda", amit az azóta elhunyt lelkész Solymáron elvégzett. A néhai nagytiszteletű úr feleségével együtt üzletkötőként dolgozott - élete egy szakaszában színész is volt -, amikor ötvenöt évesen nekifogott teológiai tanulmányainak, és hatvan is elmúlt, amikor első, s egyben utolsó szolgálati helyére érkezett. Itt egy düledező, vályogból épült imaházat és vagy tizenkilenc templomjárom reformátust talált, halálakor egy adományokból és a hívek Isten dicsőségére végzett, ingyenes munkájából fölépített templomot és egy hétszáz tagot számláló gyülekezetet hagyott utódjára. Presbiterekkel együtt járta végig többször is a családokat, elvárásolta őket hitével, lelkesedésével és szótehetségével, felesége a gyerekek nyelvét ismerte és beszélte; egyre többen jártak hitoktatásra a régebben vagy újabban betelepült református családok gyermekei közül. Túl azon, hogy kovászként tartotta egyben hittestvéreinek közösségét, a tágabb solymári környezethez is sikerrel igazodott, tudta, hogy "itt nekünk kell alkalmazkodni, itt elvárják, hogy a református lelkész, a

presbitérium tagjai részt vegyenek a községi összejöveteleken, és a lelkész úr elment mindenhová, kaptunk is sok támogatást az önkormányzattól" és a templom építéskor a tanácstól, a nem református lakosságtól is, *"mert a munkának, a szorgalomnak itt nagy becsülete van", és a közösség értékeli a tradíciókhoz, így a hithez való ragaszkodást is. "A mi községi ünnepeink a templomban kezdődnek és ott végződnek, megpróbáljuk az embereket a templom felé terelni", mondja Solymár polgármestere.*

A presbiter azok közé tartozik, akik teljes lojalitással fordulnak az őslakosok közösségei és hagyományápoló tevékenysége felé, részt vesz a falu "szuper" ünnepein, ő még ahhoz a generációhoz tartozik, amelynek tagjai, legyenek bármilyen származásúak, ismerik és az utcán köszöntik egymást. A növekvő lélekszámú Solymáron élnek olyan polgárok, akik számára szűkös a tradíciók által nyújtott cselekvési keret, akik újabb értékek meggyökereztetéséért lépnek a helyi közélet porondjára, ahogy olyanok is, akik nem elégszenek meg az oktatási intézmények, kulturális egyesületek kínálatával. *"A solymáriak egyszerre zártak és nagyon nyitottak", ez a kettősség megtermékenyítő, ennek és az emberek igényességének köszönhető az elmúlt években egy új vegyeskörös alakítása, a magyar gyermek-táncsoport megszervezése a művelődési házban, a kéttannyelvű és nemzetiségi oktatás mellett az angol tagozat beindítása az idén kezdő elsősök között. Solymáron hívták életre a lelkes szülők, egész Kelet-Európában elsőként, a Waldorf óvodát, azóta egy falusi iskolájuk és főiskolájuk működik itt. Jellemző azonban, hogy az alapítók között csak egy sváb származású asszony bukkant föl, s akkor is, ha az oktatási intézmények és a Waldorf szellemisége iránt az alapítás óta eltelt majd egy évtizedben megnőtt az érdeklődés, jellemzően nem a törzsszűkös sváb társadalom tagjai közül kerülnek ki az új, alternatív értékek legelkötelezettebb szószólói és harcosai. A negyvenvalahány tagot számláló Környezetvédők Egyesületének vezetőségében is meghatározó szerephez jutnak azok az asszonyok, akik az elmúlt években költöztek a községbe, elnöknőjük egy már a háború előtt a községben élő és praktizáló orvos kertészmérnök gyermeke, az aktív tagok javarésze a fővárosban dolgozó értelmiségi. Noha a környezetvédők által képviselt értékek, akárcsak másutt e honban, nehézkesen tudják áttörni a kényelem vagy a közöny korlátait, Solymáron sikereket is számon tarthatnak; eredményesen léptek föl a külterületen fekvő téglagyár légszennyezése ügyében, fórumot szerveztek az M0-ás körgyűrű tervezett útvonaláról, ahol annak szükségtelen és környezeti károkat okozó mivoltára hívták fel a jelenlévők többségét meggyőzve a figyelmet, Diána-Napot, a Föld-Napján az általános iskolában előadásokat tartottak, megkezdték a szelektív hulladékgyűjtést a nagyközség több pontján, stb. Erdőtakarítási és faültetési akcióiban az iskola, több vállalkozó és mindenekelőtt az önkormányzat is részt vesz. Egyik legfontosabb eredményük talán éppen az a tény, hogy a község képviselőtestülete nem afféle habókos zöldeknek, hanem partnernek tekinti őket, s ennek nem csak az általuk szervezett akciókban való részvétel révén adják kifejezését, hanem abban is, hogy a községi környezetvédelmi rendelet kidolgozására meginvitálták az egyesületet. A solymári siker egyik összetevőjének nevezhetném, és mindenképpen értéknek tartom, hogy a község vezetése igyekszik egyensúlyt teremteni a tradíció és az új értékek, az őslakosok és a folyamatosan beköltözők között.*

1994-ben az önkormányzati választások előtt vagy hús ember fogott össze, hogy az "Így ne tovább!" jelszava mögé fősorakozva, pártoktól független választási koalíciót alkosson, kezdeményezői az akkori polgármester vezetési és munkastílusával elégedetlen képviselők ill. választópolgárok voltak. E választási csoporttal - amely a jelenlegi 14 fős testületben, a polgármesterrel bezárólag tíz pozíciót tudott megszerezni - szoroson együttműködtek a német kisebbségi önkormányzat ugyancsak megválasztott tisztségviselői. Kezdetől határozottan az az álláspont alakult ki a csoporton belül, hogy válják ketté a települési és a kisebbségi önkormányzat, noha a települési önkormányzati jelöltek zöme a származási közösséghez tartozott, ők, egy kivétellel³¹, nem nemzetiségi színekben óhajtottak indulni. A jelenlegi testület tíz tagja sváb családban született, sokan "sváb testület"-nek is nevezik, ám egyrészt nem mindegyik képviselő tartja fontosnak és firtatandónak a maga és mások származását³², másrészt mindenki tisztaban van azzal, hogy a településen, ahol a lakosoknak negyede³³ tartozik származás szerint a német kisebbséghez, "nem lehet túldimenzionálni a testületben a sváb ügyeket". A kisebbségi önkormányzat pedig úgy látja, hogy a testületi üléseken olyan kérdésekben döntenek, amelyek többnyire közömbösek nemzetiségi szempontból. A kisebbségi önkormányzat az oktatás és kultúra területén élhet véleményezési jogával, alapvető feladatának a kisebbségi hagyományok őrzését, megtartását, az identitás megerősítését tartja. Solymár község kulturális életében a kisebbségi önkormányzat pusztán legitim közhatalmi léte, és mégoly korlátozott jogosítványai révén új és nagyobb hangsúlyt ad a sváb tradícióknak; a kisebbségi önkormányzat elnöke talán nemzetiségi egyesületek vezetőinél nagyobb eredménnyel tárgyal, veszekszik plébánossal német miséért, testületi tagokkal a kéttannyelvű oktatás további támogatásáért, mert püspökhöz, ombudsmanhoz fordulhat, vétőjogot gyakorolhat. Minderre még nem került sor, Solymáron a kisebbségi önkormányzat a községvezetés teljes erkölcsi és lehetőség szerint anyagi támogatását élvezzi, ennek azonban alapvető feltétele a testületek illetékességi körének, működési területének elválasztása.

Ünnepek, rítusok egyensúlya

1996 Solymár életében a megemlékezések és új, hagyományt teremtő ünnepek éve volt, s a közösség összetartozását, identitását megerősítő események során meghatározó motívumként, a szervezők, résztvevők, a községvezetés szándékaként húzódozott végig az értékek, a lakosság különböző csoportjai közötti egyensúly megteremtésére, megerősítésére való törekvés.

A helyi ünnepek sorában a millecenáriumi bírt a legkevesebb jelentőséggel, iskolai és községi megemlékezések, történelmi "ki mit tud"-ok mellett a képviselőtestület ünnepi ülésén elfogadott, és a helyi sajtóban "Hittel és felelősen"³⁴ címmel közreadott nyilatkozat tekinthető érdemleges eseménynek, amely a község életét, ünnepeit és rítusait nem alakítja ugyan, de kétségtelenül szimbolikus gesztusnak tekinthető. Ebben a nyilatkozatban a község nemzetiségi történelme és mivelta nem kerül említésre, a testület tagjai, illetve a szöveg írója - a nyolcvanas évektől a faluban élő és tanító történelemtanár, polgármester-helyettes - pátoszos hangvétellel emlékeznek meg a nemzeti történelemről, jelezve, hogy a "nehéz sorsú nép" szenvedései - tatár és török uralom, "a trianoni tragédia" és a ránktelepedő

"nagy vörös keleti birodalom" - egyben a solymári közösség szenvedései is. "Mindezeket túlélte a nemzet: köszönhette ezt az Istennek, kiemelkedő fiai áldozatának, fel-felbukkanó pozitív tulajdonságainak. De hatalmas árat fizettünk; az ősi föld egy része elveszett - a vér felhígult - a lélek kihűlt - a nemzeti karakter eltorzult - Istent elvesztettük!" A nemzet előtt álló feladat nem kevés, egy "életképes és igazságos társadalom" építése, az emberek hitének, optimizmusának, szilárd erkölcsi értékrendjének és a nemzettudatnak, valamint a határokon túli magyarság pusztulásának megállítására. Mit tehetnek mindezt a solymáriak? "Látzólag keveset, de ha a szervezet egy parányi része visszanyeri erejét, az egész test egészségesebbé válhat." A testület mindenkit megszólít, önmagát, az egyesületeket, pártokat, a pedagógusokat és a családokat, tegyenek meg mindent a közélet iránti közöny megszüntetésére, nyissanak az ifjúság felé, neveljenek testben-lélekben egészséges gyerekeket, ne csak anyagiakat, hanem szeretetet is nyújtsanak gyermekeiknek, alakítsanak ki a következő generációban "szilárd erkölcsi rendet, hagyománytiszteletet és magyarságtudatot". "Kérjük Isten segítségét községünk felvirágzásához és a magyar nemzet további ezeréves egészséges fejlődéséhez...", zárul az ünnepi nyilatkozat.

"Üdvöztünk anyja Mária/hálatelt szívvel köszönik/pártfogásodat a kitelepítettek és az itthon maradottak,/akik a nehéz években is bíztak /oltalmazásban. Hirdesse ez az emlékmű/a megbocsájtást és az egymás iránti/ szeretetünket. Szolgáljon mementoként a jelenkor/ és a jövő nemzedékei számára örök /tanulással." 1996 a magyarországi németek kitelepítésére való megemlékezés éve volt Solymáron is. A községben a kétnyelvű felirattal ellátott márvány-bronz emlékmű, a többnapos, kiállításal, koncertekkel egybekötött májusi megemlékezési ünnepség költségeit az egyház, az önkormányzat, a helyi lakosok és főként a kitelepítettek adományából fedezték. A Hősök Napján a kegytemplom nyugati falán német nyelvű mise keretében felavatott és megszentelt kitelepítési emlékmű "Solymár csillagát", a Segítő Szűzanyát ábrázolja, akinek köntöse oltalmazóan terül a kitelepítettek szomorú, elcsigázott csoportja köré. Annak idején, mielőtt a vagonokhoz indultak, a templomban utolsó misére gyűltek össze az emberek. Megrendítő egyházi és községi ünnep volt ez, amely azonban nem nélkülözötte a politikai jelentést/jelentőséget sem. A sváb szenvedéstörténet felidézésének, a többség és kisebbség kiengesztelődésnek országos sorozatában a solymári megemlékezés különös megvilágítást kapott, előzményei és az ünnepi beszédek okán. A május 25-i ünnepséget megelőző napokban robbant ki a baranyai lehallgatási botrány, a titkosszolgálat lehallgatta volna több kisebbségi vezető telefonjait. A solymári ünnepségre hivatalos volt Nikolits István a titkosszolgálatokat felügyelő tárcanélküli miniszter, egyben Solymár országgyűlési képviselője, Kerner Lőrinc, a Magyarországi Németek Országos Kisebbségi Önkormányzatának elnöke fölvetette, talán nem volna helyes, ha a miniszter részt venne az ünnepségen. A miniszter eljött, sőt, "emelt fővel" állt ott, és az egész magyar kormány nevében megkövette azokat az áldozatokat, akiket nemzetiségi hovatartozásuk miatt meghurcoltak. Kerner Lőrinc beszédében az akkortájt napvilágra került 1945-ös kormányülési jegyzőkönyveket idézte, melyekből egyértelműen kiviláglott a magyar kormány felelőssége a németek kitelepítését érintő döntésben; a hallgatóság tapssal honorálta azt distinkciót, mely szerint nem a magyar nép, hanem az akkori magyar kormányzat bűne volt a kitelepítés.

A kitelepítésről való ünnepélyes megemlékezés egy történelmi időszak, és pedig a hallgatás időszakának lezárását jelentette azáltal, hogy az igazságtalan kollektív büntetés során elszenvedett közösségi és egyéni sérelmeket megnevezte³⁵; nagyon kevés volt az a család, ahol erről egyáltalán beszéltek az emberek, még a hazalátogató rokonokkal is csak elvétve került szóba ez a téma, a nyilvános beszédben a rendszerváltásig lényegében tabunak minősültek a háború utáni események. A kitelepítés a közös szenvedéstörténet megjelenítésével, az emlékművel a solymári svábok identitásának elidegeníthetetlen, legsajátabb részévé vált, s egyúttal a község, Solymár identitásának is része lett. 1997-ben a képviselőtestület a hivatalos községi ünnepek sorába emelte a kitelepítés évfordulóját.

A solymári kegytemplom Segítő Szűz Máriájához kötődik, évszázados egyházi ünnep a solymári búcsú, amely azonban 1996-ban afféle össznépi, az egész falut megmozgató, kulturális, sporteseményekkel, kirakodóvásárral tarkított, kavalkád, és ugyancsak hivatalos községi ünnep lett. A kitelepítési ünnepség szervezésében oroszlánrész jut a kisebbségi önkormányzatnak, egyesületeknek, de a búcsú előkészítésében és lebonyolításában "visszafogottan" vesznek részt, a többnapos eseménysorozatban csupán egy délután a német és meghívott más nemzetiségeké, a hagyományoké. A szervezőmunka javát a művelődési ház dolgozói vették magukra, fölkeresték azokat a művészeket, festőket, színészeket, operaénekeseket, zenészeket, akik Solymáron élnek, meghívták a solymári kézműveseket és mindenki szívesen jött. A búcsún kiállító művészek némelyike jótékonyági árverésre bocsátotta alkotásait, ezzel támogatva a katolikus egyház Golgota Alapítványát, egy új Kálvária kápolnájának és stációinak megépítését. A kiállítást megnyitó író szavai szerint a község *"bevonta az új telepések alkotókedvét is a közösség hagyományai és értékei közé....A jó lokálpatriotizmus és a jó nagyvilágra-nyitottság együttélése ez. Mint ahogy az egyik kiállító művész, aki Szekszárdon született, a Távol-Keletre, Japánba költözött, hogy tágítsa horizontját, majd japán feleségével és gyermekeivel Solymáron találta meg alkotó munkájához a szép tájat és a jóleső környezetet - az ugyancsak kiállító japán művész pedig hazájából először Indiában kereste, majd végül itt Solymáron találta meg szellemi otthonát. Így nő össze szervesen glóbusz és provincia, egymást kiegészítve."*³⁶

A kitelepítésről való megemlékezés a történelem tudatosítása és a következő generációknak szóló intés, üzenet, a búcsú a községben élők közös erőfeszítése, igyekezete, hogy az eltérő kulturális tartalmakat egyenrangú értéként jelenítse meg a nyilvánosság előtt, hogy Solymáron őslakosok, idevetettek, új beköltözők a közös ünneplés és multság révén mind solymárinak és otthon érezzék magukat, hogy valamennyien itt találják meg az Aranyfalut. A bevezetőben említettem már; az, hogy Solymár sikeres településnek tekinthető, a különféle tökefajta folyamatos és intenzív jelenlétében gyökerezik, a relative autonóm gazdaság, a lakosság vállalkozó kedve és ereje, képzettségi és jövedelmi szintje mellett, azoktól nem függetlenül, az itt élők igényessége és aktivitása is olyan forrást, ha úgy tetszik, tőkét jelent, amely nélkül ez a falu nem az lenne, ami: sikeres település. *"Solymáron valóban szeretik az emberek a lakóhelyüket, és sokat tesznek is érte."* Ilyen egyszerű ez.

Jegyzetek

- ¹ Írásom címét egy, a Solymári Hírmondó 1991. augusztusi számában megjelent cikkből kölcsönöztem. Nem ismerem azt a mesét, amelyre a Solymár nagyközség agglomerálódásának négy évtizede, a főváros agresszív terjeszkedése és a hajdani falu visszavonhatatlan átalakulása fölött borongó szerző hivatkozik, s amely egyfajta profán tékozló fiú - történet; a fiú elmegy, hogy megkeresse az Aranyfalut, melyet végül, hosszú bolyongás után otthonában, szülőfalujában talál meg. Vig Ferenc: 'Aranyfalu'. Solymári Hírmondó 1991.8. Szent György hava. április 20.
- ² Tudományos főmunkatárs, MTA RKK Közép – és Észak-magyarországi Tudományos Intézet, Budapest.
- ³ 1895-ben 11840, 1935-ben 53489 gyümölcsfát találtak Solymáron az összeírók. A harmincas évek közepén a Budai Hegyvidék északi részén Solymárt jellemezte a legintenzívebb gyümölcskertészet. A Magyar Korona országainak Mezőgazdasági Statisztikája. I. rész. A 1895. évi összeírás főbb eredményei községeként. MSK XV. kötet. Magyarország állatállománya, gazdasági gépfelszerelése és gyümölcsfaállománya. 1935. MSK új sorozat 100. kötet.
- ⁴ Forrás: Az 1930. évi Népszámlálás 2. rész. Foglalkozási adatok községek és külterületi lakott helyek szerint, továbbá az ipari és kereskedelmi nagyvállalatok MSK új sorozat 86. kötet.
- ⁵ Thirring Alajos: Tájékoztató adatok az iparforgalmi keresőnépesség ingavándorlásáról. Magyar Statisztikai Szemle 1935/I. 12-22. o.
- ⁶ Az aktív korú népességben a fővárosba ingázók aránya 49.7% volt 1980-ban, 1990-ben magasabb, 60% volt ugyan, de ez a fővárosból beköltözők növekvő számából fakadt, hisz többségük nem adta föl budapesti munkahelyét. Forrás: Népszámlálás 1980, 1990. Ingázási adatok
- ⁷ 1995-ben az 1000 lakosra jutó vállalkozások vonatkozásában Solymár az élmezőnyben található (167) a Dunakanyar tódulótelepülései, Leányfalu (173), Visegrád (166) valamint Budaörs (168) Szentendre (165) társaságában. Forrás: Az újonnan lehatárolt budapesti agglomeráció főbb adatai. KSH, 1997.
- ⁸ Seres István: Solymár története és néprajza. Helytörténeti Alapítvány 1993. 206. o.
- ⁹ Solymári Hírmondó 1995. június.
- ¹⁰ A község lakosság száma 1960: 3615, 1970: 4014, 1980: 5275, 1990: 6209, 1995: 7240. Forrás: Népszámlálási adatok, Pest megyei Statisztikai Évkönyv.
- ¹¹ Seres István id. mű. 88. o.
- ¹² Népszámlálás 1990. Pest megye térségeiről, azon belül az agglomerációról két ízben is készült térségi szintű elemzés az MTA RKK Budapesti Osztályán, s e kutatások eredményeit természetesen alapinformációként kezeltem. Kistérségek Pest megyében 1993, Gazdasági és társadalmi folyamatok Pest megyében, 1995.
- ¹³ 1994-ben az egy adózóra jutó jövedelem nagysága Solymáron 474.067 Ft, magasabb a statisztikai agglomerációs városok (403.199 Ft) és községek (345.710 Ft) átlagánál éppúgy, mint a Piliscsaba-Szentendre statisztikai térségre (375.603 Ft) jellemző átlagos jövedelem nagyságnál (Solymár ezen statisztikai térséghez került besorolásra). Forrás: Bihari Zsuzsanna által összeállított és kezelt Pest megyei adatbázis. MTA RKK Budapesti Osztály
- ¹⁴ A teljesség igénye nélkül: Helytörténeti Társaság, Heimatverein-Falukör, Waldorf egyesület, Környezetvédők Egyesülete, településrészi egyesületek, Caritas, Templom tér Alapítvány, Helytörténeti Alapítvány, Gólgota Alapítvány, Szabad Waldorf Alapítvány, Solymár Közbiztonságáért Alapítvány, Solymár Sportjáért Alapítvány, Környezetvédelmi Alapítvány, Corvinus Alapítvány, Református Egyházi Alapítvány. A faluban jelenleg négy kórus és két táncsoprot működik az iskolán kívül, német és angol nyelvű színjátszó stúdió, nyugdíjas klub a művelődési házban.
- ¹⁵ A solymári sportélet a PEMŰ-n belül bontakozott ki, kézilabdacsapata NB I-es szintre jutott el. Ma is a PEMŰ RT a községi sportélet legfőbb szponzorálója, a sportalapítvány elnöke az RT elnökövezérgazgatója. A gyár sportcsarnoka pedig egyben a községé is, minden települési rendezvény számára színterül szolgál.
- ¹⁶ A községi infrastruktúra kiépülésének Seres István külön, bőségesen adatolt fejezetet szentel idézett munkájában, melyet e bekezdésben is alapvető forrásként kezeltem.
- ¹⁷ Forrás: lásd 7. jegyzet
- ¹⁸ Tamás Enikő: "Mi lesz veled, Solymár?" Solymári Hírmondó 1993. szeptember
- ¹⁹ Seres István id. mű, 143-147. o.
- ²⁰ Solymári Hírmondó, 1995. július

- ²¹ Karácsony táján a pékség szaküzletében ingyen ill. kedvezményes áron juthatnak kenyérhez, péksüteményhez a solymári vásárlók, a vállalkozás születésnapján széleskörű fogadást adott a tulajdonos, aki nem csupán a vállalkozók és az önkormányzat között tölt be közvetítő szerepet, hanem magára vállalta a környezetvédők egyesületének képviseletét is.
- ²² Solymár 1996-ban 478.737 ezer forintból gazdálkodott, a helyi adókból befolyó összeg 53.200 ezer Ft volt. 3640 lakos után 91.745 ezer Ft származott a személyi jövedelemadóból, az állami támogatás együttes összege 210.897 ezer Ft volt, az összes bevétel 40%-a. Solymári Hírmondó 1996. április
- ²³ A Solymári Búcsút értékelve a Királyi Morzsák tulajdonosa, egyben a szervező bizottság vezetője, egyesületi tag és önkormányzati képviselő "örömteli eredményről számolt be: a község vállalkozói soha ilyen nagy számban és nagy összegben nem szponzoráltak hasonló rendezvényt". A vállalkozók 3 millió forinttal támogatták a Búcsú eseményeit. Solymári Hírmondó 1997. szeptember.
- ²⁴ Seres István id. mű. 218-222. o.
- ²⁵ 1991-ben a zsámbéki üzemegység 306 embert foglalkoztatott, Cegléden ill. a ceglédi üzemhez kapcsolódó Mikebudán és Nyársapáton 407 ill. 34 és 43 fő dolgozott. Forrás: Ipari telephelyi adatok, 1991. KSH, MTA RKK BO. 1991-ben a zsámbéki üzemegység 306 embert foglalkoztatott, Cegléden ill. a ceglédi üzemhez kapcsolódó Mikebudán és Nyársapáton 407 ill. 34 és 43 fő dolgozott. Forrás: Ipari telephelyi adatok, 1991. KSH, MTA RKK BO.
- ²⁶ Az MRP-törvény szerint a közös vállalatokban, így a PEMŰ vegyes tulajdonú kft-iben dolgozók nem lehetnek az MRP-tagjai.
- ²⁷ Seres István id. mű 75-77. o. Az ún. B-típus bevezetése ellen, a község akkori sváb származású, magyar érzelmű plébánosának kezdeményezésére, tiltakozott a szomszédos Pilisvörösvár képviselőtestülete is, szintén sikerrel.
- ²⁸ Kovács Alajos: A németek helyzete Csonka-Magyarországon a statisztika megvilágításában. Budapest, 1936.
- ²⁹ A kéziratot a jelentést készítő és Solymáron hétvégi házzal bíró Dobrovits Sándor (1939-1945-ig a KSH elnöke) adta át Seres István VB-titkárnak.
- ³⁰ A parasztszaladokban szokás volt egy fiú kitaníttatása.
- ³¹ Minden eshetőségre fölkészülve a kisebbségi önkormányzati jelöltek mellett a Heimatsverein-Falukör elnöknőjét nemzetiségi jelöltként indították a települési képviselőtestületben, hogy ott is legyen, aki képviseli a kisebbség érdekeit. A kezdeti zavar után ez a képviselőnő rendes képviselőként dolgozik a testületben, minden német nemzetiséget érintő ügyben a német kisebbségi önkormányzat a kompetens és legitim képviselő.
- ³² Ugyanakkor jellemző, hogy a választási csoporthoz tartozó egyik jelölt, tanárember, nem vállalta a polgármester-jelöltséget, mert nem sváb. Ő lett a polgármester helyettese.
- ³³ Az 1990-es Népszámlálás adatai szerint a község lakosainak 19,7%-a német nemzetiségű ill. beszél németül.
- ³⁴ Solymári Hírmondó 1996. szeptember
- ³⁵ A művelődési ház emlékező kiadványa az átéltekről készített interjúkat közölte, és az interjú készítője néhány betelepített felvidéki magyart is megszólaltatott.
- ³⁶ Görgéy Gábor író kiállítás-megnyitójának szövege. Solymári Hírmondó 1996. szeptember

Irodalom

Seres István (1993) Solymár története és néprajza. Helytörténeti Alapítvány, Solymár, Solymári Hírmondó 1989 ősze és 1997 ősze között megjelent számai.
Összinte szándékkal. Kitelepítés 1946. április 18. és 23. Mit ehrlichem Willen. Vertreibung 18. und 23. April 1946. Apáczai Csere János Művelődési Háza, 1996.

Segítségükért, az általuk nyújtott információkért köszönettel tartozom alább felsorolt beszélgetőtársaimnak:

Behovics Antalné, a Hunyadi Mátyás Általános és Zeneiskola igazgatója,
Bognár Istvánné, Solymár utolsó tanácselnöke, a Solymári Hírmondó szerkesztője, az Apáczai Csere János Művelődési Ház vezetője,
Budavári Mihályné, nyugalmazott főkönnyelző, önkormányzati képviselő, a Heimatsverein-Falukör elnöke, a római katolikus egyházközség képviselője,
Enczmann László, polgármester, a Solymári Férfikórus tagja,
Friedrich Istvánné, nyugalmazott pedagógus, a solymári táncművelés elindítója,

Dalos János, műanyagipari vállalkozó, gazdálkodó, az Érdekegyeztető Fórum elnöke,
Kelemen Istvánné, nyugalmazott ének- és zenetanár, a solymári kórusélet újraélesztője, a Solymári Daloskönyv szerzője,
Ligeti Ágnes, a Solymári Környezetvédő Egyesület tagja, az Ezerjófű gyógynövényszaküzlet tulajdonosa,
Lutz Ferenc, számítástechnikus, a SNKÖK tagja,
Marlokné Cservényi Magdolna, általános iskolai tanár, a SNKÖK, a Hagyományörző Asszonykórus tagja,
Miklóssy Barna Béla, nyugalmazott nyomdász, a református egyházközség presbitere,
Novoszádek János, pedagógus, alpolgármester,
Pakó Károlyné, vezető óvónő, a SNKÖK tagja,
Posovszky Márton, építési vállalkozó, a Vállalkozók Egyesületének elnöke,
Posovszky Mártonné, az ingatlaniroda vezetője, a Solymári Nőiakar tagja,
Reményi István, nyugalmazott mérnök, a SNKÖK elnöke,
Sarlós Bernát, a PEMŰ RT elnök-vezérigazgatója,
Seres István, 1954 és 1988 között a községi VB-titkára, a Helytörténeti Alapítvány egyik alapító tagja,
Solymár monográfiájának szerzője.

SOLYMÁR, THE “GOLDEN VILLAGE”

MÓNIKA VÁRADI

Development of *Solymár*, a prosperous village in the vicinity of Budapest has been determined by its geographical situation since the beginning of the 19th century. Although, the settlement was part of the expanding agglomeration of the Capital, local economic basis such as fruit growing and building material industries emerged as important element of prosperity. This limited economic independence was preserved also in the centrally planned system, as a result of the establishment of new local industries such as clothing and plastic manufacturing. In this way, *Solymár* has always been less dependent on the economy of the metropolis than the rest of the agglomeration belt.

Despite the temporary decline in local industries, re-organisation of the privatised companies and the expansion of new enterprises (particularly, in trading, food industry and construction) strengthened local economic basis. The prosperity rested on local industrial basis, vicinity of a large-scale market furthermore, on the advanced infrastructure system (including gas and sewage).

Urban sprawl also had a significant role in local development. The process commenced with the 1950ies is still going on. The majority of immigrants are wealthy and/or highly qualified people who are important actors of local economy, act as well-to-do consumers and represent local interests in social organisations. One of the key factors of the success of *Solymár* is the integration of immigrants through the conciliation of interests of “natives” and “newcomers”. In this way, traditions and cultural character of the village was preserved. German population had an important part in saving local identity.

Successful policies of the local government were also an important tier for local prosperity. This factor is based on the collaboration of the government, social organisations and local entrepreneurs. Access to information, recognition of mutual interests and permanent co-operation are fundamental for smooth operation of a successful settlement like *Solymár*.